

EXAMENSARBETE

Hösten 2005

Läroarutbildningen

Förntelsen i undervisningen- vad för slags undervisning får eleverna i årskurs fem?

Författare

Frida Gustafsson
Charlotte Lundberg

Handledare

Sven Görtler

www.hkr.se

Förntelsen i undervisningen -

vad för slags undervisning får eleverna i årskurs 5?

Abstract

Vår uppsats innehåll är hur man som pedagog kan gå till väga för att undervisa om Förintelsen. Vi tar upp historisk bakgrund eftersom vi anser att goda förkunskaper krävs för att kunna undervisa om Förintelsen i skolan. Vi tar också upp olika tillvägagångssätt pedagoger och blivande pedagoger kan använda sig av. Uppsatsen innehåller enkätundersökning om vad elever vet om Förintelsen och intervjufrågor till tre olika pedagoger, hur de ställer sig till undervisning om Förintelsen. Vårt syfte med undersökningen är att ta reda på hur mycket elever runt om i en mellanstor kommun i Skåne vet om Förintelsen och hur mycket tid som läggs ner på undervisningen om Förintelsen i skolan i samma kommun.

Ämnesord: Förintelsen. Historik. Barnperspektiv. Undervisning

INNEHÅLL

1 Förord	4
2 Inledning	5
3 Litteraturgenomgång	7
3.1 Historisk bakgrund	7
3.2 Barn i Förintelsen	12
3.3 Janusz Korczak	15
3.4 Vad säger <i>Lpo 94</i> ?	16
3.5 Vad säger litteraturen om undervisningen av Förintelsen?	17
4 Problemformulering	24
5 Empiri	25
5.1 Uppläggnig	25
5.2 Genomförande	26
6 Resultat	27
6.1 Resultat av elevenkätundersökning	27
6.2 Resultat av intervju med tre pedagoger	31
7 Diskussion	34
8 Sammanfattning	39
9 Referenser	41

Bilagor

Bilaga 1 Enkätfrågor

Bilaga 2 Intervjufrågor

Bilaga 3a Arbetsuppgifter till ...*om detta må ni berätta...*

Bilaga 3b Arbetsuppgifter till ... *om detta må ni berätta...*

Bilaga 3c Arbetsuppgifter till ...*om detta må ni berätta...*

Efterbilaga 1 Boktips

1 Förord

Vi vill tacka de pedagoger och elever som har ställt upp på våra intervjuer och enkäter. Ett stort tack till Stefan Roslund som har korrekturläst vårt arbete ett antal gånger och även hjälpt oss med våra diagram. Vår handledare har varit en stor hjälp, stöttat och uppmuntrat oss under vårt arbete och han har även varit en stor inspirationskälla, därför ett stort tack till Sven Gjörtler utan honom hade aldrig detta arbete blivit av. Vi vill också tacka vår största inspirationskälla Sabina Winqvist som är anledningen till att vi valt att skriva om och intressera oss för det här ämnet. Tack även till våra familjer som har stått ut med oss under arbetets gång.

Vi vill även skänka en tanke till alla de som frihetsberövades under andra världskriget.

2 Inledning

Hitlertiden är inte långt borta. Den måste vi känna till. Om vi inte gör det, blir vi som människor som har tappat minnet. Vi kommer inte att känna igen, förstå och stå emot gamla farliga tankar, när de dyker upp på nytt. – Och det gör de ju. Rasism, nationalism, fanatism, hävdandet av den starkares rätt på den svages bekostnad. Det är tankar från den gången. Men det är ju också tankar i nutiden (Larsen, 1996 s.4).

När det var dags för oss att välja vad vi ville skriva om i vårt examensarbete var vi båda överens. Vi tror att barn idag får för lite undervisning om Förintelsen i skolan, och eftersom det är så otroligt viktigt att vi aldrig glömmer vad som hände under andra världskriget anser vi att vi vill undersöka hur mycket barn vet och vad man kan göra för att få in Förintelsen mer i undervisningen i skolan. Ämnet är för oss båda är väldigt angeläget att få undervisa om, eftersom vi har olika kontakter i sammanhanget. En av oss skrev om det i sin inriktningsrapport och det gjorde att intresset för ämnet väcktes ännu mer. Vi förberedde oss redan i termin sex där vi läste en extra kurs på kvällstid ”Förintelsen och samhällets värdegrund”. Den var mycket givande och vi fick möjligheten att följa med på en sexdagars resa till Krakow där vi bland annat besökte Auschwitz. Vi har också båda två passat på att undervisa om Förintelsen när vi har haft vår VFU. Det är viktigt att barn får höra om vad som hände för 60 år sedan. Det är tyvärr också så att alla överlevande börjar bli för gamla och då är det viktigt att berättelsen förs vidare och att vi inser att vi aldrig kan undervisa nog om det.

När vi har varit ute på VFU har vi båda tyckt det undervisats för lite om det, om det beror på okunskap vet vi inte. Det är också så att när vi tittar i läroböckerna står det oftast bara ett par rader om Förintelsen, och då är det bara judarna som omnämns.

Vi kommer att använda oss av metoderna intervju och enkätundersökning. Vi intervjuar pedagoger i en mellanstor kommun i Skåne och vi gör en enkätundersökning i tre olika klasser i årskurs 6 som har de tre pedagogerna som lärare. Detta för att se om det finns något samband mellan vad pedagogerna vet och vad eleverna vet. Vi kommer att begränsa oss med att göra undersökningen i årskurs 6 för att se vad de har arbetat med i årskurs 5, då vi vet att det läses om andra världskriget. Detta gör vi eftersom vi gör undersökningen i början av höstterminen.

”Skolan skall sträva efter att varje elev tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling” (*Lärarens handbok*, 2002 s.13). Av den anledningen anser vi att det är mycket viktigt att undervisa om Förintelsen i skolan.

Vårt syfte med detta arbete är att undersöka hur mycket barn vet om Förintelsen och hur mycket undervisning barn får i skolan. Vi vill också skriva om hur pedagoger kan få in mer om Förintelsen i undervisningen och vilka uppgifter om Förintelsen det går att göra med barnen. Syftet med vårt arbete är att väcka intresse hos andra blivande pedagoger och pedagoger som redan arbetar på fältet. Att de ska läsa vårt arbete och bli inspirerade att undervisa om Förintelsen.

Våra frågeställningar:

- Vilken undervisning och vilka arbetsmetoder använder pedagoger sig av idag i årskurs 5 vad gäller Förintelsen? (Pedagoger på tre olika skolor i en mellanstor kommun i Skåne)
- Hur kan man som pedagog gå till väga för att få in Förintelsen i undervisningen i årskurs 5?
- Hur mycket tid läggs ner på undervisning om Förintelsen idag, i de skolor vi har gjort undersökningar i?

3 Litteraturgenomgång

3.1 Historisk bakgrund

NAZISMEN OCH FASCISMEN är de mest irrationella av de ideologier som tävlade om människornas sinnen under 1900-talet. De bygger på rastänkande som saknar allt vetenskapligt stöd, och på förvanskning av historien och samhällsproblemen där oskyldiga görs till syndabockar för egna misslyckanden. Det började med folkföreläse och slutade med folkmord (Andersson, 2003 s.38).

Under Förintelsen mellan åren 1939-1945 mördades över fem miljoner judar av nazisterna. Nazisterna såg judarna som skadliga och biologiskt mindervärdiga. En del i nazisternas politiska program var att göra Europa fritt från judar (Grynberg, 1997). ”Den mest brutala terrorn utövades av nazisterna mot Europas judar” (Karlsson, 2003 s.134). Under Förintelsen mördades också 2,5 miljoner kristna polacker, 3,3 miljoner sovjetiska krigsfångar och 200 000 - 500 000 zigenare. Stora grupper av tvångsarbetare från Sovjet, jugoslaver, skandinaver och västeuropéer, (inte judar), homosexuella, civila tjecker, mentalt och fysiskt handikappade samt tyska motståndsmän mördades under Förintelsen (*Levande historia/Folkmorden/Folkmordsutskrift*, Hämtat 2005-09-07 08.34).

Antisemitismen var ett av de viktigaste inslagen i Hitlers världsåskådning, vilken han formulerade i sin bok *Mein Kampf*, (*Min Kamp*). 1924 satt han i fängelse i nio månader efter en misslyckad kupp i München. I fängelset skrev han första delen av boken. Den centrala tanken i Hitlers bok är att en del raser är överlägsna andra. Utifrån detta utvecklade sedan Hitler både sina inrikespolitiska och sina utrikespolitiska idéer. Det var mycket viktigt att bevara den ariska rasens enhet, äktenskap och barnafödande fick inte ha något annat syfte än detta. Folket skulle ledas och styras av en enda obestridd ledare. Därför förkastade nazisterna demokratin och ledaren skulle ha diktatorisk makt (Grynberg, 1997). Mellan 1929 och 1933 var världen lamslagen av den stora depressionen. Detta var en fördel för nazismen som då kunde utvecklas och bli stark. Den nazistiska rörelsen blev därigenom Tysklands dominerande politiska parti. Hitler tog över makten 1933 och hans mål var att göra om den tyska demokratin till en diktatur. Den rasistiska antisemitismen var nu en grund för regeringens officiella politik (*Förintelsen-”Holocaust”*, 1982). Under resten av 1930-talet riktade den nazistiska inrikespolitiken sig att likrikta det tyska samhället helt och hållet. Detta

innebar att statsapparaten rensades på fientliga (enligt nazisterna) element, detta först och främst judarna. Genom *Nürnberglagarna* 1935 fråntogs judarna sina statliga befattningar, tyska medborgarskap och de förbjöds att gifta sig med ickejudar. Den nazistiska raslärans grundprincip var att behålla den ariska rasens renhet och dominans genom att eliminera judarna. Nürnberglagarna var ett uttryck för detta. Andra människor drabbades också av denna raspolitik och de var de människor som nazisterna ansåg som avvikande; Handikappade, homosexuella och zigenare. Raspolitiken gick snart över i öppen förföljelse och massmord (Karlsson, 2003).

Natten mellan den 9 och 10 november, 1938 utbröt en pogrom (förföljelse) i hela Tyska riket. Våldsdåden framställdes som en folklig protest efter nyheten om att en tysk diplomat, Ernst vom Rath hade skjutits ned i Paris av en polsk jude vid namn Hershl Grynzpan. Det rörde sig i själva verket om en aktion som inrättades av propagandaminister Joseph Goebbels. Mer än 7000 butiker plundrades. Synagogor brändes upp och tusentals personer blev misshandlade, av dom dog 91 människor. Hundratals judar arresterades och sändes till koncentrationsläger. Den här natten kallas för *Kristallnatten* eftersom att följande morgon låg glassplitter från skyltfönster över trottoarerna. Regeringen bestämde att judarna skulle böta en miljard riksmark eftersom de hade orsakat skadorna genom ”att provocera det tyska folket till en rättmätig vrede” (Grynberg, 1997 s.61).

Den 1 september 1939 invaderade Tyskland Polen. Precis innan dess hade Hitler och Stalin undertecknat en hemlig ickeagressionspakt där de kom överens om att dela upp Polen mellan sig. Detta gjordes under ett villkor, att Sovjetunionen inte hindrade de tyska styrkorna. En kort tid efter detta började nazisterna terrorisera den polska lokalbefolkningen och tusentals människor fördes till koncentrationsläger. Nazisterna kidnappade också cirka 50 000 polska barn med *ariskt* utseende och skickade dem till fosterhem i tyska familjer. Många av dessa barn ansågs inte möjliga att *förtyska* och hamnade därför i speciella barnläger där de led av svält och sjukdomar. Den 19 september 1939 beslutade Reinhard Heydrich, som var chef för säkerhetstjänsten och Gestapo att fördriva polska judar från landsbygden till städerna. Där placerades de i särskilda stadsdelar, *getton*. Senare skickades många av dem till koncentrationsläger. I oktober 1939 ägde de första gasningarna rum. Arbetsoförmögna, handikappade och utvecklingsstörda i Polen gasades till döds i skåpvagnar med koloxid. Kort därefter startade *Aktion T4* i Tyskland, även där gasades handikappade och utvecklingsstörda till döds. Minst 120 000 människor mördades, nazisterna kallade det *barmhärtighetsdödande*.

Den 23 november blev polska judar tvingade att ha gula stjärnor på kläderna. De folkgrupper som blev förföljda tvingades sedan att bära olika symboler på sina kläder i koncentrationsläger och i getton. Fångarna blev indelade i olika kategorier och varje kategori fick en symbol. En bokstav i triangeln stod för nationalitet. De fångar som behandlades allra sämst i koncentrationslägren var judar, zigenare och homosexuella (*Levande historia/1921-1945*, Hämtat 2005-09-07 08.34).

Den 12 februari 1940 ägde den första deportationen av polska judar till koncentrationsläger rum. I april 1940 ockuperade Tyskland Danmark och Norge och i maj samma år invaderade Tyskland Frankrike, Belgien, Holland och Luxemburg. I oktober invaderade Tyskland Rumänien och judar och zigenare utsattes för terror. En månad senare avskildes Warszawas getton helt från omvärlden. Införseln av livsmedel togs bort och gettona blev till dödsfällor. 1941 ockuperade Tyskland Bulgarien. Samma år invaderade Tyskland Jugoslavien och Grekland. Även dåvarande Sovjetunionen invaderades av Tyskland. Einsatzgruppen bildades för att verka bakom stridslinjerna och mellan 1941 och 1942 mördades drygt 800 000 människor av Einsatzgruppen. I september öppnades koncentrationslägret Majdanek i Lublin där 60 000 judar beräknas ha dödat. Massmord pågick även i dåvarande Sovjetunionen och den 29 september tvingades judar att ställa upp sig vid kanten av en ravin där de mördades med skott i nacken, 33 771 judar avrättades på detta vis. Förintelselägret Chelmno i Polen startade 1941. I december samma år använde nazisterna sig av massmord och de ägde rum i skåpbilar där offren placerades i bilar som kördes omkring och avgaserna från motorn leddes in lastutrymmet där offren var instängda. De första som dog på detta sätt var bland annat 5000 zigenare.

I januari 1942 lade nazisterna upp planerna för den *slutgiltiga lösningen av judefrågan i Europa*, som antagligen betydde utrotning. Med hjälp av Zyklon B begicks massmord i Auschwitz-Birkenau och kropparna begravdes i massgravar. 1942 öppnades förintelselägret Belsec i Polen där massmord skedde med hjälp av motoravgas. Fångarna dödades med motoravgas även i förintelselägret Sobibor när detta öppnades. Även förintelselägret Treblinka öppnade detta år. Motoravgaser användes för att avliva bland annat 300 000 judar som var deporterade dit från gettot i Warszawa. Zigenarna i Polen placerades i getton och läger där tusentals dog i massaker och många skickades till koncentrationsläger. Den 9 september 1942 grävdes begravda kroppar upp, det gjordes för att inte grundvattnet skulle bli förorenat, sammanlagt var det 107 000 kroppar som grävdes upp. I november ägde massmord

rum på 170 000 judar i östra Polen. 600 000 människor mördades i förintelslägret Belsec innan lägret stängde i december. Det var bara två personer som överlevde Belsec. Alla byggnader revs och jord plogades över så att det inte skulle finnas några spår kvar (*Levande historia/1921-1945*, Hämtat 2005-09-07 08.34).

I augusti 1943 stängde förintelslägret Treblinka och lägret jämnades med marken. I Treblinka mördades 900 000 människor. I oktober stängdes även förintelslägret Sobibor och alla spår efter lägret togs bort. I Sobibor mördades 250 000 människor, endast ett tiotal överlevde. I oktober lyckades den danska motståndsrörelsen rädda 7000 danska judar, vilka kom till frihet i Sverige.

Ungern ockuperades av Tyskland 1944 och hade då en judisk befolkning på 725 000 personer. Mellan den 15 maj och den 9 juli deporterades mer än 400 000 ungerska judar till Auschwitz-Birkenau. I Auschwitz-Birkenau hade mordet ökat, upp till 9000 personer dog i gaskamrarna, per dag (*Levande historia/1921-1945*, Hämtat 2005-09-07 08.34). Förintelsen hade varat i tre år och de allierade, England, Sovjetunionen, USA och deras bundsförvanter visste sedan minst två år vad som pågick. Även Sverige och andra neutrala stater visste vad som hände. De ansåg att det inte gick att göra någonting åt det, vilket till en del berodde på att de inte ville göra något (*Förintelsen-Holocaust*, 1982). Förintelsens passiva offer och åskådare fanns både bland vanliga medborgare i Tyskland-Polen och även i övriga världen. Forskare har förklarat gruppernas passivitet som så att Förintelsen var så ofattbar och otrolig att vare sig judar eller internationella iakttagare kunde förstå Förintelsens karaktär och omfattning och därmed vidta åtgärder, inte ens när uppgifter om massmord började läcka ut. Dessutom gjorde den tyska ockupationsmakten i stort sett detta omöjligt. När de tilltänkta offren sedan gjorde motstånd så dödades de med oerhörd grymhet. Det var några få utomstående som hjälpte judarna aktivt, Raoul Wallenberg, svensk diplomat var en av dem. I slutet av kriget räddade Wallenberg flera tusen ungerska judar. Genom att utfärda svenska skyddspass räddade han judarna från en säker död (Karlsson, 2003). President Roosevelt grundade i januari 1944 *War Refugee Board* vars uppgift var att försöka rädda de överlevande av Europas judar. En av de utsända var Raoul Wallenberg. Den 9 juli 1944 kom Raoul Wallenberg till Budapest för att försöka rädda de överlevande bland Ungerns judar. Sveriges regering hade formellt sänt ut honom och han knöts till den svenska beskickningen (*Förintelsen-Holocaust*, 1982).

Tillsammans med den svenska legationspersonalen, Svenska Röda Korsets delegat Valdemar Langlet, Internationella Röda Korset, samt Schweiz, Spaniens, Portugals och Vatikanens (den

katolska kyrkan) sändebud och frivilliga medhjälpare bidrog han till att Eichmanns och den ungerska huvudstadens judar räddades undan deportationerna med hjälp av skyddsdokument utfärdade av Wallenberg och andra. Genom personliga ingripanden, förhandlingar med tyskar och ungrare, mutor och knep räddades tiotusentals liv (*Förintelsen –Holocaust*, 1982 s.14).

Den 24 juli 1944 befriade sovjettrupper fångarna i koncentrationslägret Majdanek. 60 000 judar beräknas ha gasats ihjäl i Majdanek. Det som försiggått i lägret blev känt och spreds ut i världspressen. I september dödades de zigenare som fanns kvar i polska läger och getton. Den 25 november gav Himmler order om att förstöra gaskamrarna i Auschwitz för att inga bevis skulle finnas kvar till eftervärlden (*Levande historia/1921-1945*, Hämtat 2005-09-07 08.34).

I januari 1945 tog nazisterna med lägerfångarna på *dödsmarscher* västerut för att komma undan den sovjetiska armén. Förhållandena under vandringarna var mycket dramatiska, många av fångarna dog under marscherna. De som snubblade eller de som inte kunde hålla takten sköts ner direkt. Många dog även av hunger och köld. Den 27 januari befriades Auschwitz. Över en miljon personer hade dött i lägret. De sovjetiska soldaterna hittade endast några tusen överlevande som hade blivit kvarlämnade. Den 15 april befriades Bergen-Belsen och engelsmännen fritog drygt 40 000 fångar från lägret. En stor del av fångarna från *dödsmarscherna* hade trängts ihop i Bergen-Belsen och det rådde mycket svår hungersnöd i lägret. Den 30 april begick Hitler självmord tillsammans med Eva Braun, dagen innan hade Hitler gift sig med henne. Den 8 maj blev det fred i Europa och tusentals barn hade förlorat sina föräldrar i kriget. Den 20 november ställdes huvudansvariga nazister inför rätta; *Nurnbergprocessen*. Bland annat avkunnade domarna tolv dödsdomar och tre livstidsstraff. Åtalet berörde tre huvudområden, brott mot freden, krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten (*Levande historia/1921-1945*, Hämtat 2005-09-07 08.34).

Dödslistan

Med avrättningar, slavarbete, svält och epidemier har nästan exakt följande antal judar mördats:

Tyskland	125 000
Österrike	65 000
Tjeckoslovakien	277 000
Ungern	402 000
Frankrike	82 000
Belgien	24 000
Luxemburg	700
Italien	7 500

Holland	106 000
Rumänien	40 000
Jugoslavien	60 000
Grekland	65 000
Norge	760
Polen och Sovjetunionen	4 565 000
Totalt antal förintade	
Judar:	5 819 960

Den nazistiska politiken med folkmord medförde att 12 miljoner människor mördades. 6 miljoner av dem var judar, som var den främste fienden och helt skulle utplånas från jordens yta. I ett senare skede skulle även 30 miljoner slaver förintas (*Förintelsen-Holocaust*, 1982 s.15).

Förutom att ha folkmord som mål utmärks det nazistiska brottet mot judarna av avsikten att inte efterlämna några vittnen, och därmed ingen dokumentation överhuvudtaget. Förintelsen var avsedd att vara en helt tyst gärning- med en av nyckelförövarnas egna ord, ”en oskriven, och aldrig-att-bli-skriven, sida av ära”. Det faktum att Himmlers vilja inte har segrat beror först och främst på beslutsamheten hos offren som fann modet och medlen att motstå honom för att istället bli dokumenterade vittnen (Fjellström och Stephen, 2000 s.99-100).

3.2 Barn i Förintelsen

I vanliga fall leder åsynen av barnskor tankarna till barn som är så fyllda av liv att de inte kan stå stilla. De sliter ut sina skor när de springer, hoppar hage eller dansar. Står det barnskor i min farstu, vet jag att rummen är fyllda av barnens röster när de skrattar, grälar, gråter, skrattar igen, äter eller går till säng, varefter rummen fylls av ett stort lugn.

Barnskorna i Auschwitz har en helt annan historia att berätta. De vittnar om en epok, som aldrig borde ha fått inträffa (*Barn i Förintelsen*, 1985 s.3).

Barnen drabbades hårt när andra världskriget bröt ut. De judiska barnen fick inte längre gå i skolan och deras föräldrar blev arbetslösa, av det uppstod svält och hungersnöd. Många barn blev också tidigt föräldralösa och fick klara sig på egen hand. De fick gömma sig på dagarna och på nätterna fick de tigga och stjäla för att få någon mat överhuvudtaget. När sedan alla judar tvingades flytta in i olika getton blev det ännu värre. Flera familjer klämdes ihop i små rum och det kom snabbt många sjukdomar på grund av den bristande hygien och de sanitära egenheterna. Många av barnen rymde ut ur gettot på nätterna för att försöka tigga eller byta

till sig lite mat som de sen fick smugla tillbaka till gettot (... om detta må ni berätta..., 1998).

De som bodde i getton kom senare att transporteras till olika koncentrationsläger där de flesta barn mördades direkt, de gasades, dödades med klubbor eller blev kastade levande in i krematorieeldarna. Det var bara ett fåtal barn som överlevde koncentrationslägrens fasor. Vissa av barnen överlevde genom att gömma sig på olika gömställen och vandra från plats till plats i en fientlig omgivning. Barnens väg fram till mardrömmens slut var lång och plågsam (*Barn i Förintelsen*, 1985).

Theresienstadt var ett läger som uppkom för att kunna visas upp för röda korset och andra som började ana oråd om vad som hände i koncentrationslägren. Tyskland ville visa hur bra fångarna hade det på de olika *arbetslägren*, det var bara det att i det fina vita toalettporslinet fanns inget vatten och när ingen såg förintades det barn och människor även där (*Förintelsen-Holocaust*, 1982). Mellan åren 1941-1945 fördes cirka 15 000 barn och ungdomar till Theresienstadt, det var endast cirka 100 av dem som överlevde (Bäck, 1985).

”Mengele hade ett slakteri- stora operationer utfördes utan bedövning. En gång bevittnade jag en magoperation. Mengele tog bort stora bitar av magsäcken utan att patienten var bedövad” (Matalon, Lagnado & Cohn, Dekel, 1994, omslag).

Detta är bara en vittnesberättelse av många, Josef Mengele var läkare i Auschwitz under andra världskriget. Dr Mengele var känd för att experimentera med barn som kom till förintelselägre. Hans största intresse var tvillingar och under 1943 och 1944 var det ca 3000 tvillingpar som passerade hans laboratorium, men det var endast ett hundratal som överlevde. Barn och tvillingar började med att få se resten av sin familj föras bort för att dödas. Barnen som ofta inte var mer än fem sex år unga, fick uthärda tortyr i form av dagliga blodprov och svältkost samtidigt som de exponerades av olika sjukdomar, till exempel kolera och tuberkulos. Det värsta var naturligtvis Dr Mengeles barbariska pseudovetenskapliga experiment. Dr Mengele forskade i genetik och hans syfte med experimenten var att kunna framställa en övermänniskoras av blonda, blåögda arier (Matalon, Lagnado & Cohn, Dekel, 1994).

Anne Frank föddes i Frankfurt 1929 och hennes dagbok är ett av det mest berömda dokumenten från Förintelsen. Anne växte upp med sin familj i Nederländerna. Liksom många andra judar trodde de att de funnit fristad undan förföljelse. Men tyskarna ockuperade Nederländerna i maj 1940 och då tvingades Annes pappa att göra i ordning ett gömställe för att de skulle undgå deportering till förintelselägren i Polen. Anne skrev i sin dagbok om det avgörande beslutet, att gömma sig var farligt och judar som gömt sig och sedan hittades skickades direkt till koncentrationsläger och andra människor som hjälpt dem straffades med döden. Fastän Anne och hennes familj fick hjälp av grannar och vänner fick Gestapo ett tips och familjen greps den 4 augusti 1944. De kom till Auschwitz i september 1944 och där dog Annes mamma strax innan befrielsen i januari 1945. Dagarna innan befrielsen skickades Anne och hennes syster till koncentrationslägret Bergen-Belsen i Tyskland och där dog båda i tyfus i mars 1945. De fick aldrig uppleva befrielsen. Annes pappa överlevde dock Auschwitz och återvände så småningom till Nederländerna, där han fick Annes dagbok som hade tagits om hand av vänner till familjen. Anne Franks dagbok kom senare att bli både bok och film (... *om detta må ni berätta...*, 1998).

Fem och fem går de ankomstgatan fram.

Det är avgångsgatan men det vet de inte. Man går den bara en gång.

De går i god ordning - så att de inte ska kunna förebrås någonting.

De kommer fram till en stor byggnad och de suckar.

Äntligen framme.

Och när man skriker åt kvinnorna att de ska klä av sig klär de av barnen först och ser noga till att de inte vaknar upp helt och hållet. Efter att ha rest i dagar och i nätter är de oroliga och gnälliga

Och de börjar klä av sig inför barnen nåja

och när de får varsin handduk undrar de om duschen är varm eftersom barnen kan frysa

och när männen träder in i duschrummet genom en annan dörr nakna de också

gömmer de barnen mot sina kroppar.

Och kanske är det då alla förstår (... *om detta må ni berätta...*, 1998 s. 59).

Sammanlagt var det ca en och en halv miljon judiska barn som föll offer för Hitlers maktvälde (*Barn i Förintelsen*, 1985).

3.3 Janusz Korczak

Janusz Korczak föddes som Henryk Goldszmit 1878 eller 1879, det exakta året är okänt. Han föddes i Warszawa, som vid den tiden stod under rysk överhöghet. Han växte upp i en välbeställd och assimilerad advokatfamilj. Hans judiska familj hade i generationer genomsyrats av polska traditioner och den polska kulturen, därav räknade han sig själv som polack (Korczak, 1982).

Korczaks intresse för barn väcktes mycket tidigt och redan i unga år engagerade han sig åt frivilligt barnarbete. Trots litterära framgångar utbildade Korczak sig till läkare, men han fortsatte att skriva sedan han blivit läkare. Genom tidskriftsföljetången "Vardagsrummet" fick han sitt litterära genombrott. Som välkänd författare och läkare öppnades portarna till välbärgade hem, samtidigt som Korczak arbetade på ett barnsjukhus för mindre bemedlade. Han gjorde även hembesök hos de fattiga, han tog betalt hos de rika och för de pengarna köpte han medicin till de fattiga. Den hårda verklighet som mötte honom i Warszawas fattigkvarter satte djupa och livsavgörande spår: "När i alla djävlers namn ska vi sluta upp med att skriva ut salicyl mot fattigdom, utsugning, kriminell belastning och brottslighet?" (*Läraryrket/Klassikerporträttet: Sökandet efter en människa/Janusz Korczak*, Hämtat 2005-08-31 12.24).

Av alla de fattiga barn Korczak mötte så var det de övergivna och föräldralösa barnen som var mest utsatta. Det var de barnen han ville ge en chans till ett anständigt liv.

1911 blev Korczak pedagogisk ledare för ett judiskt barnhem i Warszawa vid namn Dom Sierot. Det var tillsammans med Stefania Wilczynska som Korczak startade barnhemmet men det var madam Stefa som Stefania Wilczynska också kallades för som var ankaret i den dagliga verksamheten. På barnhemmet ansvarade han för den pedagogiska ledningen samtidigt som han var barnens läkare och deltog i deras fostran genom att skriva och berätta sagor för dem. Grunden för Korczaks tänkande är barns rätt till respekt, han ville att barn och vuxna skulle behandlas lika. Han lärde barnen att de skulle ta hand om och hjälpa varandra oavsett olika åldrar. En av grundpelarna var att alla måste gemensamt delta i de olika sysslor som skulle utföras på barnhemmet, inget arbete var mindre viktigt eller värt. Korczak själv blev tagen för vaktmästare när det kom folk på besök och frågade efter *Doktor Korczak*

(*Läraryrket/Klassikerporträttet: Sökandet efter en människa/Janusz Korczak*, Hämtat 2005-08-31 12.24).

Dock tvingades Korczak senhösten 1940 att flytta sitt barnhem till det överbefolkade gettot i centrala Warszawa. Under madam Stefas ledning organiserades verksamheten så normalt som omständigheterna tillät. Till största delen bestod Korczaks arbete av att försöka få tag i mat till barnen på barnhemmet, trots att Korczak vid den här tiden var drygt 60 år och väldigt trött och sliten tog han även ansvar för ett annat barnhem i gettot. Under de sista månaderna i gettot skrev Korczak dagbok om tiden i gettot och dagboken räddades av kontakter utanför murarna till eftervärlden.

Tidigt på morgonen den 5 augusti 1942 omringade nazistiska soldater barnhemmet och tvingade ut barnen på gatan. I täta led gick de sedan med Korczak i spetsen och madam Stefa sist mot umschlagsplatz där deras resa mot döden började.

Legenden säger att Korczak fick sitt sista erbjudande om fri lejd och falska papper strax innan han tillsammans med barnen och Stefania tvingades ombord på tåget till förintelselägret Treblinka. Han vägrade återigen med motiveringen att han inte kunde överge barnen när de som bäst behövde honom. Det är kanske möjligt att han fick en sista chans att rädda sig själv. Frågan är bara; hade han egentligen något val? Hur skulle han kunna välja att leva när han visste att barnen skulle dö?

Barnhemmet Dom Sierot finns kvar i Warszawa. Det ligger kvar på samma plats men adressen är en annan. På gården står ett monument i grå betong med en byst av Korczak. På fasaden hänger två minnesplattor; den ene bär Korczaks namn, den andra hans medarbetares och lojala följeslagerskas Stefania Wilczynskas (*Läraryrket/Klassikerporträttet:Sökandet efter en människa/Janusz Korczak*, Hämtat 2005-08-31 12.24).

3.4 Vad säger *Lpo 94*?

I *Lärarens handbok* på sidan 14 kan man läsa om de riktlinjer som alla ska följa som arbetar i skolan

”Alla som arbetar i skolan skall:

- Medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen,
- I sin verksamhet bidra till att skolan präglas av solidaritet mellan människor,
- Aktivt motverka trakasserier och förtryck av individer eller grupper och
- Visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningssätt.”

Två av målen är att: ”skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola

- känner till grunderna för samhällets lagar och normer och vet om sina rättigheter och skyldigheter i skolan och i samhället,
- har kunskaper om länders och världsdelars ömsesidiga beroende av varandra”
(*Lärares handbok*, 2002 s.15).

”Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser” (*Lpo 94*, s.5).

Under mål och riktlinjer under normer och värden i *Lpo 94* står det att skolan ska sträva efter att varje elev ska respektera andra människors egenvärde och ta avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling. Samt att varje elev medverkar till att bistå andra människor.

”Alla som arbetar i skolan skall bidra till att motverka sådana begränsningar i elevens studie och yrkesval som grundar sig på kön, social eller kulturell bakgrund” (*Lpo 94*, s. 17).

3.5 Vad säger litteraturen om undervisningen av Förintelsen?

”Efter kriget ville varken de överlevande eller svenskarna tala om vad som hade hänt. Man ansåg att det var bäst att försöka glömma och gå vidare. Många unga svenskar känner därför idag inte till Sveriges nära samarbete med Nazityskland” (Gottfarb, 1999 s.153).

Det är varken svårt att få elever eller lärare engagerade, enligt Siv Karlström So-lärare på Vätteskolan i Angered. Det handlar bara om att hålla intresset vid liv och sätta in allt i ett sammanhang. När man ska arbeta med förintelsen i skolan är det viktigt att arbeta med frågan

utifrån flera olika plan medvetet, långsiktigt och uthålligt. Genom att ha mer resurser innebär inte att elever automatiskt tar till sig Förintelsens vidrigheter och bearbetar de bättre, men visst är chansen bättre. Det som verkligen behövs är tid och ro när man ska under visa om något så svårt och komplicerat. Ingen kan gå oberörd från en lektion om Förintelsen om man lägger upp den på ett vettigt sätt, det gäller bara att ge eleverna möjlighet till att koppla det till sin egen verklighet. Elever måste också få chans till att ta personlig ställning. Det finns inget som slår att få besök av överlevande som berättar sin egen upplevelse med sina egna ord, men problemet är att det överlevande blir färre och färre.

”Skall man undervisa och sprida kunskap om Förintelsen måste man inse att det inte räcker med några sidor ur en lärobok, ett bildband och sedan ett prov. Nej det ämnet kan inte passera som en vanlig läxa i historia” (*Vårt Göteborg En tidning från Göteborgs stad NR.3 1998 Årgång 34*, Hämtat 2005-08-30 08.46).

Det finns många olika institutioner i världen som har till uppgift att undervisa om Förintelsen och bistå med tips och råd. Gemensamt för dessa två institutioner som presenteras här nedan är att de lägger tonvikten vid två företeelser. De lyfter fram enskilda konkreta levnadsöden, personer av kött och blod, som drabbades av Förintelsen. Den andra som lyfts fram är om de kulturer och sociala miljöer som förintades som den judiska kulturen i Östeuropa. Det finns många fördelar för eleven att se Förintelsen ur ett personligt perspektiv, det blir lättare för eleven att få ett grepp om katastrofen och det blir lättare att bearbeta intrycken.

Vi låter genomgående dokument och bilder tala. Inte bara när vi presenterar offren, de drabbade judarna, utan även när vi presenterar de aktiva och passiva I denna databas har vi försökt presentera Förintelsen ur ett lokalt perspektiv så väl som globalt. Du blir medtagen till en konkret stad i Ungern, Jászberény. Det första du möter är en karta över staden. Det är tänkt att du likt en besökare skall vandra över kartan och låta dig föras med till gettot, synagogan, den gata där judarna vandrade på deportationsdagen den 30 juni 1930 och järnvägsstationen varifrån de forslades bort. Du kan även besöka de när 200 judiska hemmen och affärerna som fanns i Jászberény 1944, bekanta dig med människorna som bodde och arbetade i dessa hus och få ta del av deras livsöden före och efter Förintelsen. 12 överlevande ger en längre och mer sammanhängande berättelse för dig. I berättelserna finns gott om länkar till det bakgrundmaterial som presenteras i de rullgardinsmenyer som finns till vänster om kartan.

I rullgardinsmenyerna kan du få vidare inblick i Jászberénys judiska historia. Du får möta den förste juden som bosätter sig Jászberény, Gabor Buck. Du kan själv se hur det judiska livet tedde sig mellan 1850 och 1944.

Förövarna t.ex. borgmästare Sándor Péntzes eller polischefen János Vass eller de många hundra Jászenbérybor som skodde sig på judarnas bekostnad, sedan de deporterats. Genom dokument och beslut de fattade får du möjlighet att ta ställning till var ansvaret ligger och hur du skall bedöma deras handlande.

Genom foton och dokument har du även möjlighet att leva dig in i drabbades situation.

Även bakgrundmaterialet i rullgardinsmenyerna är rikt på dokument och foton. Vi försöker där svara på ett antal grundläggande frågor. Vad är Förintelsen och antisemitism för något? Hur kom judarna till Jászberény? (*Användarhandledning och pedagogiska tips*, Hämtat 2005-08-30 08.51).

Det finns gott om levnadsöden, och det judiska livet Jászberény kan lyftas fram som exempel på hur det judiska livet gestaltades i Ungern. Elever kan antingen enskilt eller i grupp få som uppgift att presentera var sitt levnadsöde eller presentera det judiska livet i Jászberény. Dessa redovisningar kan sedan bli till stora och djupa diskussioner som leder vidare i frågan kring invandring och rasism i dagen samhälle.

Det som brukar komma upp när en lärare aktualiserar Förintelsen är: måste vi läsa om detta igen, vi kan allt om Förintelsen! Ett sätt att förekomma detta är att bredda förintelsestudiet till nya fält, ställa frågor om skuld och ansvar, etiska och existentiella konsekvenser av katastrofen och naturligtvis dra paralleller till andra folkmord och rasistiska våldsdåd (*Användarhandledning och pedagogiska tips*, Hämtat 2005-08-30 08.51).

När det gäller att undervisa om Förintelsen och vilket annat ämne som helst så är syftet att ägna sig åt elevens intellektuella nyfikenhet och inspirera till kritiskt tänkande och personlig utveckling. När man som lärare ska undervisa om Förintelsen är det lämpligt att ställa frågor till sig själv. Varför ska eleverna lära sig om Förintelsen och vilka är lektionerna som är mest betydande för att lära om Förintelsen? Varför är en särskild text, bild, handling eller film passande sätt för att förmedla Förintelsen under lektioner? (*Teaching about the Holocaust*, 2001).

Ett tips är att få in Förintelsen i så många ämnen som möjligt. Förintelsen kan göras till projekt inom ämnen som historia, svenska, religion, samhällskunskap, filosofi och även psykologi. Ett projekt berör centrala delar av kursplanerna i samtliga uppräknade ämnen och framförallt berör det skolans värdegrund, respekten för andras människors integritet, demokrati och tolerans. Här följer några tips om vad man kan diskutera i följande ämnen:

- Historia: nazismens rastänkande och politiska frammarsch.
- Svenska: litteraturvetenskapliga aspekter kan belysas.
- Religion: existentiella och etiska aspekter kan belysas.
- Samhällskunskap: nynazism och rasism i dagens värld, förnekandet av Förintelsen.
- Filosofi: är människan ond eller god? Ondskans problem?
- Psykologi: vad är det som styr en människas handlande? (*Användarhandledning och pedagogiska tips*, Hämtat 2005-08-30 08.51).

Svårigheten med att göra en färdig lista med litteratur om Förintelsen är komplicerad, inte bara på grund av det stora utbud av material som är tillgängligt utan också på grund av ämnet i sig själv. Förintelsen var en oförglömlig händelse i vår historia. Den involverade miljontals människor och dussintals nationer och påverkade på alla sätt deras liv. Därför finns det inga enkla svar till frågorna om vilken den bästa boken är om man bara kan läsa en eller två böcker, vilken man då ska välja. Vilken bok eller vilka böcker man ska läsa beror hur mycket tid som finns att ägna sig åt Förintelsen och även på vilken aspekt av Förintelsen man ska fokusera sig på. Ingen kan lära eller undervisa allt om Förintelsen. Det är bra om man först sätter upp sina mål och sedan väljer ut passande material. Innan eleverna läser böcker som valts av läraren är det viktigt att de har fått en historisk bakgrund. Det är viktigt för att kunna sätta boken de läser i perspektiv till historien och till det de redan visste innan. Många av böckerna för barn är skrivna ur ett barns perspektiv. Barnet i boken kanske inte riktigt förstår händelserna som han eller hon hamnat i och det gör heller inte barnet som läser boken utan en del historisk bakgrund (*Teaching about the Holocaust*, 2001).

När man ska undervisa om något nytt ämne i det här fallet Förintelsen är det bra att ha varierande lektioner. Att elever själva tar med sig egna förkunskaper, egna erfarenheter och om de eventuellt har någon annan kulturell bakgrund. Rolltagande i alla former, muntligt och skriftligt innebär dubbel dialog, att spela rollspel och identifiera sig med en annan person eller grupp är både annorlunda och roligt för eleverna. Det är mer varierande än att lyssna på en

lärare som står och föreläser rätt upp och ner eller bara sitta tysta och läsa själva i boken. Det blir istället roligt och inte bara krävande arbete. Att hjälpa eleverna till att se en händelse eller ett tema ur olika perspektiv gör att det leder till ökat engagemang och intresse (Dysthe, 1996). Antisemitismen i storstädernas invandrartäta förortsskolor dryftas inte särskilt ofta i den offentliga debatten. Man har dock belyst fenomenet i *Judisk krönika* med en rad artiklar. Genom de artiklarna framgår det att antisemitismen är ett stort problem bland araber och muslimer. Det tar sig uttryck i en allmänt fientlig inställning till judar men också vissas elevers ovilja om att ta till sig undervisning om Förintelsen eller judendomen. Det framkommer också att det finns en ovilja bland ledande personer ute på skolorna att försöka komma åt problemet eller ens erkänna att det finns.

Av de lärare som intervjuats framgår att det finns problem med att undervisa om ämnen som har judisk anknytning, framförallt i de skolor som har stor andel elever med invandrabakgrund. Det märks tydligt när det är dags för undervisning i historia med anknytning till andra världskriget och Förintelsen eller i religionskunskap när man ska undervisa om judendomen. Lärare vittnar om elever som vägrar göra sina läxor eller till och med skolkar från undervisningen när det handlar om judendomen. Naturligtvis leder detta till att många elever har mycket begränsade kunskaper om den judiska religionen. En lärare menar att deras uppfattningar om judendomen kommer från vad de får lära sig i religionsundervisningen i koranskolorna och som endast består av ”*judarna är otrogna som skall brinna i helvetet*”. När man berör ämnet Förintelsen i historieundervisningen så händer det ofta att antisemitistiskt påverkade elever för fram motstridiga uppfattningar som till exempel Förintelsen har aldrig ägt rum eller att Förintelsen var positiv och det att judarna förtjänade att mördas.

En överlevande från Förintelsen som ägnar sig åt att åka till olika skolor för att berätta sin levnadshistoria berättar att det händer att elever uteblir från hans föredrag. Ofta vill inte eleven lyssna på juden som berättar eller så har deras föräldrar förbjudit de att vara med och lyssna.

Många lärare är medvetna om problemet med vissa elevers antisemitistiska och rasistiska attityder och de vet också att det är ett växande problem. Samtidigt är enigheten stor kring erfarenheten av skolledningars ovilja att åtgärda problemet eller ens erkänna att det existerar

(Judisk Krönika/Det förnekade hatet/I undervisningssituationen/Lärarnas reflektioner, Hämtat 2005-08-30 08.48).

Förintelsen under andra världskriget är ett skrämmande bevis på vad som kan hända om vi inte håller debatten om demokrati och människors lika värde vid liv. Genom kunskap och diskussion kan vi motverka att något liknande händer igen (*Levande historia/Första, Hämtat 2005-09-07 08.10*).

Att undervisa om Förintelsen kan hjälpa eleverna att förstå att demokratiska värderingar inte är automatiskt bibehållna utan de måste uppskattas, utvecklas och skyddas. Förintelsen var inte en olycka i historien. Det hände på grund av att individer, organisationer och regeringar gjorde val som inte bara legaliserade diskriminering utan också tillät fördomar och hat och till slut tillät massmord att inträffa.

Förintelsen var en brytningspunkt, inte bara under 1900-talet utan också i hela mänsklighetens historia. Att undervisa om Förintelsen hjälper eleverna att utveckla en förståelse för inom vissa ramar av fördomar, rasism och stereotyper i viktet samhälle som helst. Det hjälper eleverna att utveckla en medvetenhet av värdet av mångfald och uppmuntrar till tolerans av olikheter i ett mångfaldigt samhälle. Förintelsen ger ett sammanhang för upptäckandet av riskerna av att förbli tyst och likgiltig inför andras förtryck.

Förintelsen visar hur en modern nation kan nyttja sin teknologiska expertis och byråkratiska uppbyggnad för att förverkliga en förstörande policy som sträcker sig från social uppbyggnad till folkmord. Att studera Förintelsen hjälper eleverna att tänka på användandet och missbrukandet av makt samt individers, organisationers och nationers olika ansvar och roller när de konfronteras med mänskliga rättigheter och deras policy mot folkmord. När eleverna får insikt i de många historiska, sociala, religiösa, politiska och ekonomiska faktorer som resulterar till Förintelsen så får de en medvetenhet om hur omfattande ämnet är och ett perspektiv på hur olika faktorer kan bidra till att sönderdela demokratiska värderingar. Eleverna kan förstå att det är medborgarnas ansvar i en demokrati att lära sig att känna igen varningssignalerna och veta när de ska reagera.

När man som lärare rationaliserar inför sin lektion om Förintelsen blir det enklare att välja ut ett sammanhang som passar just den klassen man undervisar och deras intresse och det ger

dem en klarare förståelse för en omfattande historia. Många elever visar ett stort intresse av att lära sig om Förintelsen på grund av att ämnet höjer frågor som ömhet, rättvisa, kompistryck och olikheter. Detta är frågor som elever ställs inför i deras vardag. Elever är också påverkade och utmanade att förstå storheten av Förintelsen, de fastnar särskilt vid tanken att så många människor tillät detta folkmord att inträffa genom att misslyckas med att varken motstå eller protestera. Undervisning om Förintelsen kräver en stor känslighet av läraren och en medvetenhet om omfattningen av ämnet i fråga (*Teaching about the Holocaust*, 2001).

Kaplan (2003) skriver om vad som kan hända när lärare har brist på kunskaper. Hon beskriver ett barn som kom från kriget till Sverige, Nomi som den drabbade flickan hette berättar om när hon gick i tredje klass och skulle berätta om sina krigsupplevelser under roliga timmen.

På lördagar hade man nåt som hette roliga... roliga timmen, eller klassens roliga timme. ... På dom timmarna fick jag berätta hur jag hade det, och vad jag... vad jag kommer ihåg. Och för dom var det ju, för dom är en historia, det var ju... man får ju se det som (att vi var) barn när jag berättade det. Då var jag ju så pass ung också ju, så jag berättade och berättade. Jag har ju mycket svårare, ju äldre jag blev så blev det ju bara jobbigare med det här... ju. Men i alla fall då tillbaks att jag hade mycket lättare att berätta som barn, när jag tänker tillbaks, än jag (det) blev (för mig) som äldre (Kaplan, 2003 s.238).

4 Problemformulering

Syftet med detta arbete är att vi vill ta reda på vad elever i tre olika skolor vet om Förintelsen och hur mycket undervisning det får av det. Med utgångspunkt från detta syfte har vi formulerat följande tre frågeställningar.

- Vilken undervisning och vilka arbetsmetoder använder lärare sig av idag i årskurs 5 vad gäller Förintelsen? (Lärare i tre skolor i en mellanstor kommun i Skåne).
- Hur kan man som lärare gå till väga för att få in Förintelsen i undervisningen i årskurs 5?
- Hur mycket tid läggs ner på undervisning om Förintelsen idag, i de skolor vi har gjort undersökningar i?

5 Empiri

5.1 Uppläggnig

Vi börjar vår undersökning med att söka litteratur som berör undervisning om Förintelsen. Vi har valt att göra vår undersökning på en centralt belägen F-6 skola där det går cirka 300 elever (skola 1), en byskola årskurs F -6 där det går cirka 70 elever (skola 2), och en centralt belägen F-9 skola där det går cirka 500 elever (skola 3) i en mellanstor kommun i Skåne. Vi kommer att kalla skolorna för skola 1, skola 2 och skola 3 härnäst för att underlätta för läsaren. Klasserna vi har valt att göra enkätundersökningarna i består sammanlagt av 44 elever. Anledningen till att vi valt tre olika skolor är för att vi vill se eventuella skillnader och likheter i undervisningen mellan de olika skolorna. Vi kommer att göra en enkätundersökning bland elever i årskurs 6 eftersom det är början av ett läsår och att vi vet att eleverna har läst om andra världskriget i årskurs 5. Genom enkätundersökningen vill vi se vad eleverna vet om Förintelsen och vilken undervisning de får om ämnet i skolan. Vi har valt att använda oss av enkätundersökning eftersom vi vill att barnen ska svara spontant utan att vi ger dem några förkunskaper. Enkäterna består av tio stycken Ja, Nej och Vet ej frågor (se bilaga 1). Eftersom det är många elever tycker vi att den här metoden passar bäst då vi vill ha Ja, Nej och Vet ej svar. Vi ska intervjua tre stycken pedagoger på de tre skolorna som vi ska göra vår enkätundersökning på. Vi har valt att kalla pedagogerna för pedagog 1, pedagog 2 och pedagog 3 för att underlätta för läsaren. Pedagog 1 arbetar på en F-6 där det går cirka 300 elever, Pedagog 1 har arbetat som lärare i ungefär 20 år som mellanstadielärare, hennes inriktning är svenska och engelska. Pedagog 2 arbetar som lärare på en mindre byskola där det går cirka 70 elever. Pedagog 2 har varit verksam som lärare i åtta år dock ej mer än två år på den här skolan. Pedagog 2 har läst 1-7 på Kristianstad Högskola. Pedagog 3 är nyutexaminerad och har läst 4-9 på Växjö universitet men hade dock ett uppehåll på två år då pedagog 3 arbetade som lärare. Skolan pedagog 3 arbetar på nu är en F-9 skola där det går cirka 500 elever. De tre pedagogerna vi väljer att intervjua undervisar i de tre klasserna som vi ska göra vår enkätundersökning i. Varför vi väljer att göra på detta sätt är för att vi vill se om det kan finnas några samband mellan pedagogernas och elevernas svar. Ytterligare en anledning till att vi väljer att använda oss av intervju är att vi vill undvika Ja och Nej svar. Intervjun kommer att bestå av sju frågor (se bilaga 2). Den sista frågan vi kommer att ställa till pedagogerna lyder: Vet du hur många judiska barn som mördades under Förintelsen? Den

här frågan är inte relevant för vår undersökning men vi tycker att det ska bli intressant att se om pedagogerna vet att det var cirka 1.5 miljoner judiska barn som mördades under Förintelsen.

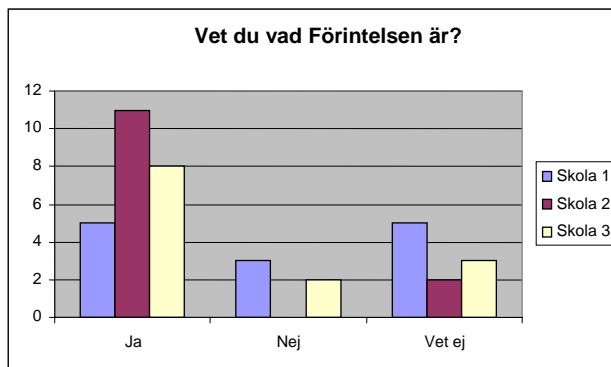
5.2 Genomförande

Vår enkätundersökningsgrupp bestod av 39 elever av 44 elever i årskurs 6. Det var tretton elever i varje klass. Eleverna fick svara på en enkät som bestod av tio stycken Ja, Nej och Vet ej frågor. Vi lämnade ut enkäterna till dom berörda klassernas lärare som delade ut de och lät eleverna svara individuellt på våra frågor, därefter samlade de in enkäterna som vi sedan hämtade. Vi planerade in tre olika dagar då vi åkte ut till de olika skolorna och genomförde intervjuerna med pedagogerna. Första intervjun gjorde vi på skola 2, den andra intervjun gjordes på skola 3 och den sista intervjun gjorde vi på skola 1. Det tog olika lång tid att intervjua de olika pedagogerna. På skola 1 tog det cirka 15 minuter, på skola 2 tog det en timme och på skola 3 tog det cirka 45 minuter.

6 Resultat

6.1 Resultat av elevenkätundersökning

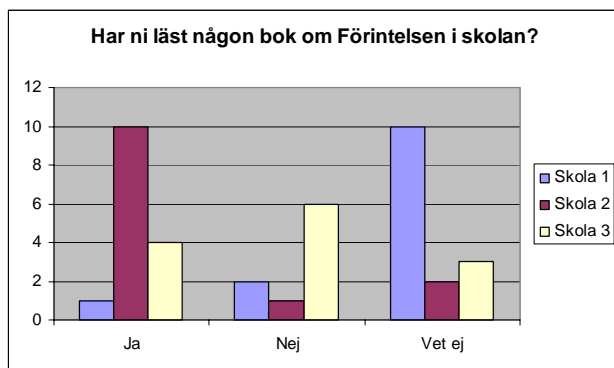
Vi redovisar här svaren av elevenkätundersökningen genom att använda oss av stapeldiagram på grund av att det ska bli lättare att jämföra skolorna i varje fråga. Eleverna fick svara på tio stycken frågor med svarsalternativen Ja, Nej och Vet ej.

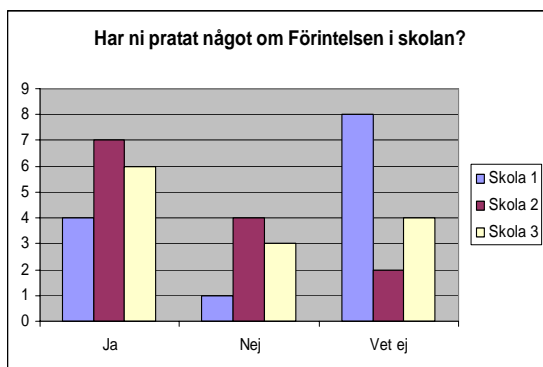
Det vi kan utläsa av vårt diagram är att på skola 2 och skola 3 vet majoriteten av eleverna vad Förintelsen är. På skola 1 är det endast 5 av 13 elever som vet vad Förintelsen är.

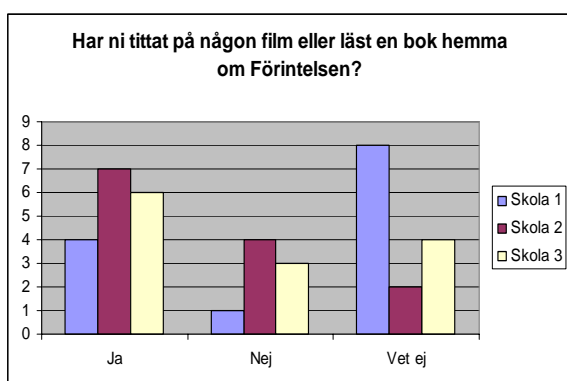
Här kan vi utläsa av vårt diagram att på skola 2 har eleverna tittat på film i skolan om Förintelsen. Skola 1 svarade majoriteten Vet ej medan på skola 3 är det blandade svar.

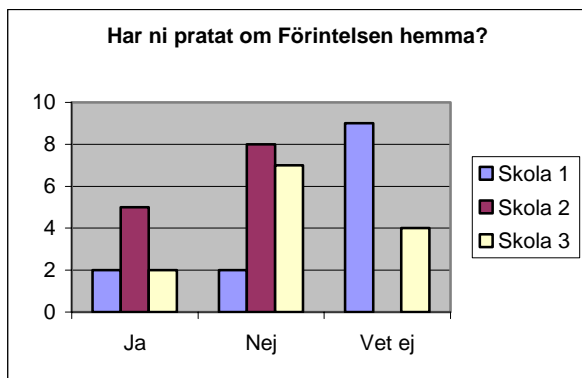
Här ser vi tydligt att skola 2 har läst någon bok om Förintelsen i skolan och skola 1 har majoriteten svarat att de inte vet om de har läst någon bok.

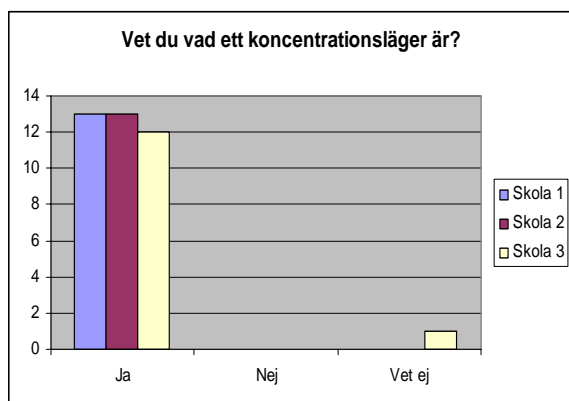
På skola 2 svarar knappt hälften av eleverna att de har pratat om Förintelsen medan resten svarar Nej och Vet ej. På skola 1 svarar majoriteten att de inte vet om de har pratat om Förintelsen i skolan medan skola 3 svarar majoriteten att de har pratat om Förintelsen i skolan.

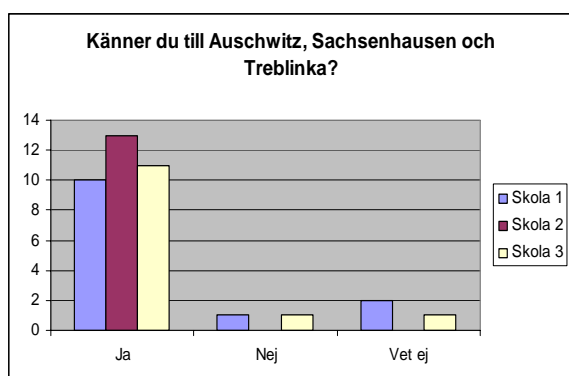
Majoriteten av eleverna på skola 2 och skola 3 har läst en bok eller sett någon film hemma som handlar om Förintelsen. Majoriteten på skola 1 vet ej om de har läst någon bok.

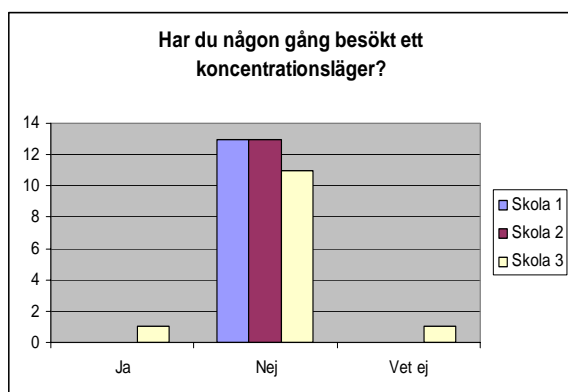
Majoriteten på skola 2 och skola 3 har inte pratat om Förintelsen hemma och skola 1 har majoriteten svarat att de inte vet.

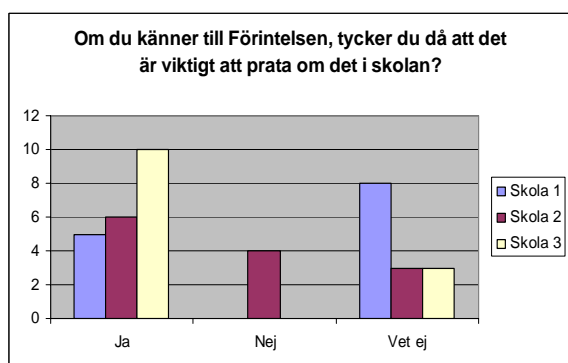
Här utläser vi tydligt att alla elever på de tre olika skolorna vet vad ett koncentrationsläger är utom en elev på skola 3 som svarat Vet ej.

Alla elever på skola 2 känner till de tre koncentrationslägren, det är majoriteten av elever på skola 1 och skola 3 som känner till de olika koncentrationslägren.

Av de tre skolorna är det endast en elev på skola 3 som har besökt ett koncentrationsläger.

Skola 2 är den enda skola där några elever har svarat att det inte är viktigt att prata om Förintelsen i skolan. På skola 3 är det 10 av 13 elever som tycker att det är viktigt att prata om det i skolan. Majoriteten av eleverna på skola 1 vet inte om de tycker att det är viktigt att prata om.

Sammanfattning av elevenkäter

Det man kan utläsa av vårt diagram är att skola 2 och 3 vet majoriteten av eleverna vad Förintelsen är. Vi kan också utläsa att det är skola 2 som har fått mest undervisning om Förintelsen. Fast även skola 3 svarar största delen av eleverna att de har pratat om Förintelsen i skolan. Många av eleverna på de tre skolorna har sett film eller läst bok om Förintelsen hemma. Det är dock inte många av eleverna på de tre skolorna som har diskuterat Förintelsen hemma. Alla utom en elev på skola 3 vet vad ett koncentrationsläger är och majoriteten känner även till tre av de vanligaste koncentrationslägren. Det är endast en elev på de tre skolorna som har besökt ett koncentrationsläger. De flesta av eleverna på skola 2 och 3 tycker att det är viktigt att prata om Förintelsen i skolan. Majoriteten på skola 1 svarar vet ej.

6.2 Resultat av intervjuer med tre pedagoger

Vi redovisar här en fråga i taget för att det ska bli lättare för läsaren att se eventuella skillnader och likheter mellan pedagogernas olika svar. Vi har valt att kalla pedagogerna pedagog 1, pedagog 2 och pedagog 3.

1. När ni undervisar om andra världskriget, undervisar ni även om Förintelsen då?

Pedagog 1. När man läser om Europa i femte klass så kommer det in en del om Förintelsen.

Pedagog 2. Har inte pratat så mycket om andra världskriget, vi tog upp Förintelsen lite när vi pratade om Europa. Om jag hade undervisat om andra världskriget så hade jag tyckt det skulle vara omöjligt att inte ta upp Förintelsen.

Pedagog 3. Ja, det ligger i årskurs 5 och 9. I årskurs 5 tas det upp i samband med undervisningen om Europa. Men det är bara en liten del som tas upp i årskurs 5.

2. Vilken litteratur och arbetsmetod använder ni er av i årskurs 5?

Pedagog 1. Vi använder oss utav högläsning ur *Anne Franks dagbok* och går även igenom delar av boken ...*om detta må ni berätta...*

Pedagog 2. Tycker det är bra att arbeta med skönlitteratur för barn och ungdomar. Vi använder *Anne Franks dagbok*, *Ulrike och kriget* och *En ö i havet*. Utgår från barnen, börjar med att prata om barnen under Förintelsen. Viktigt att hela tiden dra paralleller och dra ner det till barnens nivå. Har också nu två år i rad haft besök av en polsk kvinna som har suttit i koncentrationslägret Ravensbrück i Tyskland.

Pedagog 3. Historieboken är tunn, vi använder oss av extramaterial som filmatiseringar till exempel *Tunnel 45*, *Schindlers list* och böcker som ... *om detta må ni berätta...* och *Anne Franks dagbok*. Även en kvinna från Bjärnum som ursprungligen kommer från Polen som har suttit i koncentrationsläger kommer och berättar.

3. Om det finns barn med olika kulturella bakgrunder i klassen, kan det då vara svårt att undervisa om Förintelsen?

Pedagog1. Har hittills aldrig stött på några problem.

Pedagog 2. Tror inte det hade hindrat, det kan nog bli en vinst. De andra barnen kan se hur det inte ska gå till och kan jämföra och se att sådant inte heller skall finnas i klassen. Viktigt att vara försiktig om det finns någon som redan är utsatt. Kan ej säga ja eller nej på denna fråga. Måste se till gruppen, varierar från grupp till grupp. Barn idag är vana och för dem är det självklart med barn från andra kulturer. Viktigt att anpassa undervisningen så att inte någon känner sig utpekad.

Pedagog 3. Har aldrig stött på några problem och har haft två muslimer i en klass. Läggs undervisningen upp på ett bra sätt så kan konflikter undvikas.

4. Tycker du att det idag undervisas för lite om Förintelsen i skolan?

Pedagog 1. Nej, inte i årskurs 5.

Pedagog 2. Ja det gör det nog. Vet att man pratar om Förintelsen på högstadiet och då är det judarna man pratar om. Tycker att man pratar tillräckligt om moralen i det hela. Mycket av det pratar man redan om på dagis, egna åsikter, rätt och fel och så vidare. Det beror på ålder men man kan förbereda eleverna inför undervisningen om Förintelsen.

Pedagog 3. Ja det tycker jag. Förintelsen i andra världskriget kommer i skymundan på grund av allt som händer i Jugoslavien och Irak. Alla överlevande börjar också försvinna.

5. Vad tycker du om att skolorna inte längre har resurser till att låta alla elever besöka koncentrationsläger?

Pedagog 1. Har inget svar på det.

Pedagog 2. Har inte direkt någon åsikt om det. Om resorna verkligen ger något är det bra att satsa en summa på det. Eleverna kan sedan berätta för dem yngre. Hitta på bra alternativ som inte kostar så mycket. Bara för att de alltid har åkt i årskurs 9 så är kanske det inte det bästa, finns i så fall andra saker att lägga pengarna på, anpassa till klassen. Skolan har inte ens råd med någon klassresa.

Pedagog 3. Jättetråkigt! Projekt medmänniska (ett bidrag fås av kommunen som ska användas för integrationsfrämjande ändamål, minst 800 000 kronor ska användas till det) erbjuder alla en möjlighet att få åka dit i årskurs 9. Det finns fonder att söka så att alla barn kan åka men det beror på hur engagerade deras lärare är.

6. Känner du till att Kulturen i Lund har en permanent utställning om kvinnliga flyktingar från Ravensbrück?

Pedagog 1. Nej.

Pedagog 2. Nej. Intressant alternativ.

Pedagog 3. Nej, inte förrän ni berättade det men i årskurs 9 åker man till Kulturen och då kan de titta på utställningen.

7. Vet du hur många judiska barn som mördades under Förintelsen?

Pedagog 1. Tre miljoner.

Pedagog 2. Nej.

Pedagog 3. Tre miljoner.

Sammanfattning av intervjuer med pedagoger

De tre pedagogerna vi intervjuade undervisar om Förintelsen i samband med undervisningen om Europa. De tre pedagogerna använder sig av ungefär samma litteratur medan pedagog 3 även kompletterar med filmer. Pedagog 2 och pedagog 3 tar även emot besök av överlevande när tillfälle ges. Ingen av de tre pedagogerna har stött på några problem vad det gäller att undervisa om Förintelsen när det finns barn med olika kulturella bakgrunder i klassen, pedagog 2 menar att det tvärtom kan vara en vinst. Pedagog 2 och 3 tycker att det undervisas för lite om Förintelsen i skolan. De säger att det är så mycket annat hemskt som händer idag som man måste prata om och att Förintelsen därför puttats undan och går bort mer och mer. Det var blandade åsikter bland pedagogerna när det gäller resurser till att åka och besöka koncentrationsläger. Ingen av pedagogerna kände till att det finns en permanent utställning om koncentrationslägret Ravensbrück i Lund. Ingen av de tre pedagogerna visste hur många judiska barn som mördades under Förintelsen även om pedagog 1 och pedagog 3 gissade på tre miljoner och vi berättade då för dem att det var cirka 1,5 miljoner judiska barn som mördades.

7 Diskussion

Efter genomförandet av våra intervjuer med tre pedagoger så har vi kunnat utläsa att de använder sig av skönlitteratur för barn och ungdomar, till exempel *Anne Franks dagbok*. Boken *...om detta må ni berätta...* används också. Det är ingen av de tillfrågade pedagogerna som använder sig av historieböckerna eftersom de tycker att de är för innehållslösa. Vi tycker att det är bra att de använder sig av litteratur som är riktade till barn och ungdomar, det är bra eftersom man riktar in sig på barnen i Förintelsen i första hand. Eleverna kan identifiera sig när det handlar om andra barn. Vi har läst och arbetat mycket med *Anne Franks dagbok* och med *...om detta må ni berätta...* och det är två utmärkta böcker att arbeta med i skolan. Båda böckerna riktar sig mot barn och ungdomar och *...om detta må ni berätta...* tar upp mycket fakta om vad som hände under Förintelsen på ett enkelt och förståligt sätt, det finns även mycket bra arbetsuppgifter till den boken. (Se bilaga 3 a, b, c)

Vi kan förstå varför pedagogerna inte använder sig av historieböckerna när de ska undervisa om Förintelsen. Enligt våra egna erfarenheter så står det inte mycket om Förintelsen där. Ett bra sätt att arbeta med i skolan är temaarbete. Vi har själva använt oss av det när vi har varit ute på VFU. Att arbeta med Förintelsen som tema är givande eftersom det går att få in i alla ämnen precis som Siv Karlström skriver på (*Vårt Göteborg En tidning från Göteborgs stad NR.3 1998 Årgång 34*, Hämtat 2005-08-30 08.46). Hon anser att det inte är svårt att få elever eller pedagoger engagerade. Det handlar bara om att hålla intresset vid liv och sätta in allt i ett sammanhang. Det gäller att ge eleverna möjlighet till att koppla det till deras egen verklighet, då kan vi väcka elevernas intresse och nyfikenhet. Att använda sig av till exempel forumspel och värderingsövningar får eleverna också en chans att ta personlig ställning i lärandesituationen. Rolltagande i alla former, muntligt och skriftligt innebär dubbel dialog. Att spela rollspel och få identifiera sig med någon annan person är både roligt och annorlunda för eleverna kan vi läsa i Dysthe (1996). Istället för att bara sitta ner och läsa eller lyssna på en föreläsning blir ett tematiskt arbete mer varierande och roligt. Vi tror att det kan leda till ökat engagemang och intresse hos eleverna. Siv Karlström skriver på (*Vårt Göteborg En tidning från Göteborgs stad NR.3 1998 Årgång 34*, Hämtat 2005-08-30 08.46) att den största upplevelse elever kan få är ett besök av överlevande från Förintelsen. När vi har varit ute på VFU och arbetat med tema Förintelsen har vi bjudit in en kvinna som har suttit i koncentrationslägret Ravensbrück. Det väckte alla elevers intresse och vi tror att det är något

de kommer att minnas för alltid. När de sedan läser om Förintelsen i högre årskurs kan de reflektera tillbaks och minnas att de har träffat en överlevande i verkligheten. På det sättet kan eleverna lättare förstå allvaret i lärandet om Förintelsen. Två av pedagogerna vi intervjuade tar alltid tillfället i akt om det finns möjlighet att bjuda in överlevande till skolan. Vilket vi blev väldigt glada av att höra. Under *Användarhandledning och pedagogiska tips*, Hämtat 2005-08-30 08.51 läste vi om olika institutioner i världen som har till uppgift att undervisa om Förintelsen. De lyfter fram enskilda konkreta levnadsöden, personer av kött och blod, som drabbades av Förintelsen. Antingen kan eleverna få arbeta i grupp eller enskilt med vars ett levnadsöde som kan redovisas på olika sätt. Dessa redovisningar kan sedan leda till stora och djupa diskussioner som förs vidare i frågan kring invandring och rasism i dagens samhälle. Då får man även in undervisning om etik och moral vilket vi tycker behövs undervisas mer om i dagens samhälle.

Vi läste på *Judisk Krönika/Det förnekade hatet/I undervisningssituationen/Lärarnas reflektioner*, Hämtat 2005-08-30 08.48 om lärare som intervjuats att det kan finnas problem med att undervisa om ämnen som har judisk anknytning, framförallt i skolor med stor andel elever med invandrarbakgrund. Till exempel när det är dags för undervisning i historia med anknytning till Förintelsen vittnar lärare om elever som vägrar att göra sina läxor eller till och med skolkar från undervisningen. De tre pedagoger vi intervjuade såg dock inte detta som något stort problem vilket kan bero på att de inte har stött på problemet. En av pedagogerna tyckte att det kunde bli en vinst istället, pedagogen säger också att barn idag är vana och för dem är det självklart med barn från andra kulturer. Vi anser inte att alla barn idag tycker det är självklart med barn från andra kulturer. Det är helt beroende på skola, ledning, föräldrar och eleverna själva. Därför är det mycket viktigt att som pedagog vara medveten och beredd på att problemet kan dyka upp vid undervisning av Förintelsen. Som pedagog ska man försöka vara så objektiv som möjligt och försöka få eleverna att utveckla en medvetenhet av värdet av mångfald och uppmuntrar till tolerans av olikheter i ett mångfaldigt samhälle, vilket vi kunde läsa om under *Användarhandledning och pedagogiska tips*, Hämtat 2005-08-30 08.51. Vi måste kunna möta alla elever, även de elever som motsäger sig att Förintelsen har inträffat eller de elever som tycker att det var synd att inte fler judar mördades. Då kommer vi in på etik och moral igen, barn idag präglas mycket av sitt sociala arv och sina föräldrars tankegångar och fördomar. Barn och ungdomar påverkas även av varandra och av media därför tycker vi det är viktigt att undervisa om etik och moral redan i tidig ålder. Vi ser gärna att ämnet introduceras redan i förskola och där pedagogerna kan gå in på vad som är rätt och

fel enligt läroplanen som också säger att det är viktigt att värna om varandra. I Andersson (2003) står det att en våg av högerpopulism dragit över Europa i början av 2000-talet. Högerpopulismens rasistiska och främlingsfientliga profil gör att den nya extremhögern kan skådas som Hitlers och nazismens arvtagare. Om extremhögern ökar i styrka så blir den ett stort problem. Den blir ett stort problem i de länder där den når politiskt inflytande men även för Europas samarbete. Extremhögern hotar EU:s legitimitet som bygger på att EU är en union mellan stater som värnar om demokrati och mänskliga rättigheter. Om inte dessa värden bevaras så förlorar medlemsländerna mycket av sitt existensberättigande. Om lärare undervisar om Förintelsen och om etik och moral så får eleverna kunskap om det eller får chans att öka sina kunskaper beroende på vilken åldersgrupp det är. Det kan då bli en naturlig del i elevernas vardag, att värna om varandra och sitt samhälle. Eleverna kan ta med det i sin fortsatta skolgång och sitt fortsatta liv och därigenom bli ansvarstagande samhällsmedlemmar.

Efter vår enkätundersökning var det en del saker som vi reagerade på. Vid frågan om eleverna hade tittat på någon film om Förintelsen i skolan så reagerade vi på att skola 3 gav väldigt blandade svar, vad beror detta på? Vi har lite olika funderingar över det, har vissa av eleverna glömt att de har tittat på film eller har de gått i olika klasser vid tillfället eller har läraren inte haft något speciellt för och efterarbete i klassen. Vi blev lite konfunderade över svaren eftersom vi inte vet om de har sett någon film eller inte. Samma sak gäller på frågorna om de har läst en bok om Förintelsen och om de har pratat om Förintelsen i skolan, där är det också spridda svar. Vår uppfattning blir genom detta att de har väldigt lite undervisning i alla tre skolorna. Hade eleverna haft mer undervisning om Förintelsen så tror vi att svaren blivit annorlunda. Desto mer undervisning om ett ämne du får i skolan desto mer lär man sig och lägger på minnet, det är i alla fall vår erfarenhet av skolan. En elev ville trotsa vår enkätundersökning genom att svara Vet ej på alla frågor, det kan ju också vara så att fler elever har gjort på det viset utan vi har noterat det. Vi kan även utläsa av enkätundersökningen att det inte pratas mycket om Förintelsen hemma, det eleverna vet om Förintelsen lär de sig i skolan och av den anledningen tycker vi att det är extra viktigt att undervisa om Förintelsen.

Genom våra intervjuer och enkätundersökning ville vi också utläsa om pedagogernas och elevernas svar stämde överens. Det syntes tydligt om barnen fick mer undervisning eller mindre undervisning om Förintelsen. Är pedagogen engagerad och kunnig i ämnet får eleverna mer undervisning i ämnet. Vi skrev i inledningen att vi undrade om det undervisas

för lite om Förintelsen och om det beror på okunskap hos pedagogen visste vi inte. Men efter att ha gjort intervjuerna och enkätundersökningen så ser vi tydligt att den pedagog som visste minst om Förintelsen var också den pedagog som hade minst undervisningen om Förintelsen. Där utläste vi att det var den pedagogens elever som visste minst om Förintelsen i vår enkätundersökning. Alltså tror vi att de pedagoger som inte undervisar om Förintelsen eller mycket lite om det har för lite eller ingen kunskap alls om ämnet. Kaplan (2003) berättar om ett barn som kom från andra världskriget till Sverige och skulle berätta om sina krigsupplevelser på roliga timmen. Detta är kanske ett drastiskt exempel som förhoppningsvis inte händer i dagens samhälle men det är ett tydligt bevis på en pedagogs brist på kunskaper. Vi tycker att det är tråkigt att elever ska drabbas på grund av pedagogers brist på kunskap därför tycker vi att de pedagoger som arbetar på fältet ska gå en fortutbildningskurs i ämnet. Blivande pedagoger borde få en kurs om Förintelsen och samhällets värdegrund i sin utbildning eftersom det är grunden till all rasism och främlingsfientlighet i dagens samhälle. I *Lpo 94* står det att det är skolans uppgift att varje elev ska respektera andra människors egenvärde och ta avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling. Där står även att främlingsfientlighet ska bemötas med kunskap och öppen diskussion. Därför är det viktigt att en sådan kurs finns med i lärarutbildningen.

”Skall man undervisa och sprida kunskap om Förintelsen måste man inse att det inte räcker med några sidor ur en lärobok, ett bildband och sedan ett prov. Nej det ämnet kan inte passera som en vanlig läxa i historia” (*Vårt Göteborg En tidning från Göteborgs stad NR.3 1998 Årgång 34*, Hämtat 2005-08-30 08.46). För att få in så mycket som möjligt om Förintelsen i undervisningen kan ett bra sätt vara att arbeta med Förintelsen som ett tema. Eftersom ett tema oftast pågår under ett antal veckor går det inte bara att läsa en bok om Förintelsen. När eleverna arbetar tematiskt med ett ämne blir det varierande lektioner och temat vävs in i alla ämnen. Som pedagog undviker man då att ämnet endast behandlas under en lektion och även etik, moral och samhällets värdegrund behandlas under temaveckorna. Vi fick ett tips av en tjej som hade hört talas om att det skulle finnas en permanent utställning om Förintelsen på Lunds konstmuseum. Vi kollade upp det och det visade sig att det stämde, det är en utställning som heter *Kvinnorna från Ravensbrück*, den handlar om när kvinnor och barn befriades från Ravensbrück av röda korset och kom till Sverige. Vi åkte dit för att kolla vad för slags utställning det var. Den var väldigt intressant och vi kan rekommendera pedagoger att åka dit med sin klass som en slags avslutning på till exempel ett temaarbete om

Förintelsen. Lund har mycket att erbjuda och det är även kostnadsfritt för skolklasser att besöka museet, vilket är bra.

Under arbetets gång har vi upptäckt och läst otroligt många böcker, därför går det inte att säga vilken bok eller böcker som är bäst att använda i undervisningen. Det finns ett mycket stort utbud av litteratur att välja mellan, både skönlitteratur och bra facklitteratur som vänder sig till både barn och vuxna. Därför har vi valt att skriva ner boktips som vi tycker är bra att använda sig av i undervisningen.(Se efterbilaga 1)

8 Sammanfattning

Genom vår undersökning har vi kommit fram till att pedagogerna använder sig till största delen av skönlitteratur för barn och ungdomar i deras undervisning om Förintelsen. De använder även boken *...om detta må ni berätta...* Vi hade velat se att de hade använt sig även av andra alternativ. Det finns otroligt många böcker och även många filmer som kan leda till djupa diskussioner. Då kunde deras arbete med Förintelsen ha blivit mer omfattande och intressant, både för pedagogen och för eleverna.

Att arbeta tematiskt med Förintelsen är ett bra sätt att få in ämnet i undervisningen. När eleverna arbetar tematiskt med ett ämne blir det varierande lektioner och det går att väva in temat i alla ämnena. Som pedagog går det då att undvika att ämnet endast behandlas under en lektion och även etik, moral och samhällets värdegrund kan behandlas under temaveckorna. Genom att arbeta en längre tid med ämnet så lär sig eleverna mer och på ett djupare sätt. När eleverna arbetar med ett tema och får ett eventuellt levnadsöde att undersöka kan det väcka elevernas intresse och nyfikenhet för att lära sig mer av ämnet. Ett bra sätt att avsluta ett tema om Förintelsen kan vara att åka till Kulturen i Lund och besöka utställningen om *Kvinnorna från Ravensbrück*. Det är en mindre utställning men mycket innehållsrik som gör att eleverna får en koppling till det de har läst och arbetat med. Eftersom det är kostnadsfritt för skolklasser att besöka Kulturen i Lund så är det bra om skolan utnyttjar utställningarna som finns tillgängliga där.

Genom vår undersökning har vi kommit fram till att de pedagoger vi intervjuade lägger ner lite tid både på förberedelser och i undervisningen om Förintelsen och därmed får eleverna i vår enkätundersökning lite undervisning om Förintelsen. Det kan bero på okunskap hos pedagogerna. Det skulle kunna undvikas om det fanns en kurs om ämnet inlagt i lärarutbildningen. Det är bra om det hade funnits mer reklam om att det finns en kurs på Kristianstad Högskola vid namn *Förintelsen och samhällets värdegrund*, så att de pedagoger som arbetar på fältet vet att det finns utbildning tillgänglig även för dem. Kursen innefattar även etik och moral vilket är en grund till ett bra klassrumsklimat. Eftersom det är lärarens uppgift enligt *Lpo 94* att tillsammans med eleverna diskutera det svenska samhällets värdegrund och förebygga samt motverka alla former av kränkande behandling. Det är även lärarens uppgift att tillsammans med eleverna göra upp bra regler för arbetet och samvaron i

klassrummet. Av den anledningen är det viktigt att få in en kurs om samhällets värdegrund i lärarutbildningen. Eftersom det är viktigt att som pedagog diskutera etik och moral i klassrummet är det en nödvändighet att pedagogen har tillräckliga kunskaper om det för att kunna undervisa om det. Om inte pedagogen besitter dessa kunskaper kommer heller inte eleverna få de kunskaper de behöver för att motverka alla former av kränkande behandling samt inte heller kunna ta tillvara på det svenska samhällets värdegrund. Därför är kunskap om vad som händer under Förintelsen mycket viktig kunskap för eleverna.

9 Referenser

- Andersson, Karl-Olof. (2003) *Europa i 1900-talets spegel*. Stockholm: Bilda Förlag
- Barn i Förintelsen*. (1985) Lund: Institutet för judisk kultur
- Bäck, Folke. (1985) *BARN-KRIG-FRED*. Karlstad: Barnkulturverkstaden
- Bruchfeld, Stéphane & Levine A, Paul. (1998) *...Om detta må ni berätta..., En bok om Förintelsen i Europa 1933-1945*. Stockholm: Forum för levande historia
- Dysthe, Olga. (1996) *Det flerstämmiga klassrummet*. Lund: Studentlitteratur
- Fjellström, Roger & Fruitman, Stephen. (2000) *Sidor av Förintelsen*. Lund: Studentlitteratur
- Förintelsen-Holocaust*. (1982) Lund: Institutet för judisk kultur
- Gottfarb, Suzannah. (1999) *Hamna i helvetet*. Danmark
- Grynberg, Anne. (1997) *Förintelsen-utrotningen av Europas judar*. Stockholm
- Kaplan, Suzanne. (2003) *Barn under Förintelsen då och nu*. Natur och kultur
- Karlsson, Klas-Göran. (2003) *Europa och världen under 1900-talet*. Stockholm: Liber AB
- Korczak, Janus. (1982) *Hur man älskar ett barn*. Stockholm
- Larsen, Kajsa. (1996) *Vi har inte rätt att glömma*. Eskilstuna
- Läraryrket. (2001) *Lärarens handbok*. Stockholm: Läraryrket
- Matalon Lagnado, Lucette & Cohn Dekel, Sheila. (1994) *Josef Mengele: Eldens barn*. Falun

Patel, Rune & Davidson, Bo. (1994) *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur

Svenska språknämnden. (2000) *Svenska skrivregler*. Stockholm: Liber AB

Szultz, Artur. (2005) *Röster som aldrig tystnar*. Falun

Teaching about the Holocaust A resource book for educators. (2001) Washington DC: United States Holocaust memorial museum

Utbildningsdepartementet. (2005) *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet - Lpo 94*. Stockholm: Fritzes AB

Internetadresser

Levande historia/ Folkmorden/Folkmordsutskrift (www) Hämtat från (<http://forintelsen.levandehistoria.se/>), Hämtat 2005-09-07 08.34

Levande historia/Första (www) Hämtat från (<http://forintelsen.levandehistoria.se/>), Hämtat 2005-09-07 08.10

Levande historia/1921-1945 (www) Hämtat från (<http://forintelsen.levandehistoria.se/>), Hämtat 2005-09-07 08.15

Användarhandledning och pedagogiska tips (www) Hämtat från (<http://sub.su.se/>), Hämtat 2005-08-30 08.51

Vårt Göteborg En tidning från Göteborgs stad NR.3 1998 Årgång 34 (www) Hämtat från (<http://goteborg.se/vartgoteborg/arkiv>), Hämtat 2005-08-30 08.46

Judisk Krönika/Det förnekade hatet/I undervisningssituationen/Lärarnas reflektioner (www) Hämtat från (<http://judiskkrönika.se>), Hämtat 2005-08-30 08.48

Läraryrket/Klassikerporträttet: Sökandet efter en människa/Janusz Korczak (www)

Hämtat från (<http://lararforbundet.se>), Hämtat 2005-08-31 12.24

Enkätfrågor (ringa in ditt svar)

Vet du vad Förintelsen är?

Ja   Nej   Vet ej

Har ni tittat på någon film om Förintelsen i skolan?

Ja   Nej   Vet ej

Har ni läst någon bok om Förintelsen i skolan?

Ja   Nej   Vet ej

Har ni pratat något om Förintelsen i skolan?

Ja   Nej   Vet ej

Har ni tittat på någon film eller läst en bok hemma om Förintelsen?

Ja   Nej   Vet ej

Har ni pratat om Förintelsen hemma?

Ja   Nej   Vet ej

Vet du vad ett koncentrationsläger är?

Ja   Nej   Vet ej

Känner du till Auschwitz, Sachsenhausen och Treblinka?

Ja   Nej   Vet ej

Har du någon gång besökt ett koncentrationsläger?

Ja   Nej   Vet ej

Om du känner till Förintelsen, tycker du då det är viktigt att prata om det i skolan?

Ja   Nej   Vet ej

Tack för att du svarade på våra frågor! /Lärarstudenter

Intervjufrågor

När ni undervisar om andra världskriget, undervisar ni även om Förintelsen då?

Vilken litteratur och arbetsmetod använder ni er av i årskurs 5?

Om det finns barn med olika kulturella bakgrunder i klassen, kan det då vara svårt att undervisa om Förintelsen?

Tycker du att det idag undervisas för lite om Förintelsen i skolan?

Vad tycker du om att skolorna inte längre har resurser till att låta alla elever besöka koncentrationsläger?

Känner du till att Kulturen i Lund har en permanent utställning om kvinnliga flyktingar från Ravensbrück?

Vet du hur många judiska barn som mördades under Förintelsen?

Arbetsuppgifter till boken ... *Om detta må ni berätta... En bok om Förintelsen i Europa 1933-1945*

BARN OCH UNGDOMAR - OLIKA ÖDEN S. 3-7. 11

1. De två fotografierna på s. 3 visar samma pojke. Vem är han? Försök med hjälp av bilderna och texten beskriva vad han och de andra barnen på Bullenhusers Damm utsattes för. Hur kan man förklara läkarens och de andra vuxnas handlingar mot barnen? Kunde denna berättelse ha fått ett annat slut? Hur?
2. På bilden på s. 6 ser du en annan pojke. Vem är han? På vilket sätt ingår han i Hitlers plan (se s. 8)? Beskriv bilden i adjektiv.
3. Ta reda på mer om Hitlerjugend. Vilka fick vara med? Var man tvungen att vara med? Varför var Hitlerjugend viktig för Hitler?
4. På s. 7 ser du en flicka på bilden. Vem är hon? Vad är *carte d'identité* och vad säger kortet om henne? Varför är hon registrerad och övervakad? Hur kan med kortet se att hon var judinna? Vad kommer att hända med henne och de andra på resan? Vad tror du de tänker på?
5. Vilka uppgifter finns i ett svenskt pass idag? Jämför det svenska passet med Annys identitetskort.
6. Anne Frank är ett av de offer som har blivit mest känd efter kriget. Titta på bild och text på s. 11 och berätta om henne. Hur förändrades hennes liv efter 1933? Försök att leva dig in i hur hennes liv såg ut efter att hon och hennes familj tvingades gömma sig. Hur tror du att du hade tänkt om du hade hamnat i en sådan situation? Varför tror du att vissa människor gömde andra fast att det var så farligt? Skulle du ha vågat gömma någon annan?

* Läs även Anne Franks dagbok. Fundera på varför dagboken är översatt till över 50 språk och varför den läses än idag.

SKOLAN S. 8, 10, 20, 74

Skolan var viktig för att sprida de nazistiska idéerna.

7. Bilden på s. 8 är tagen från en tysk barnbok, *Giftsvampen*. Vad visar bilden? Hur beskrivs de judiska barnen och deras lärare? Hur beskrivs de tyska barnen? Hur tror du att boken påverkade hur barnen såg och tyckte om varandra? Har du eller någon av dina klasskompisar varit med om att man har gjort på samma sätt, framställt någon på det sättet för att bli av med någon eller göra illa någon?
8. Vad är skillnaden mellan berättelsen om klass 5a på s.74 och berättelserna i *Giftsvampen*? Vad vill berättelserna säga oss?
9. Innan nazisterna tog makten levde de flesta judiska familjer i Väst-och Centraleuropa som en självklar del av samhället. Läs s. 10. Varför var det viktigt för mamman och pappan att låta deras dotter bli fotograferad vid ett piano?
10. Från och med den 15 november 1938 fick inte judiska barn gå i tyska skolor. Varför tror du att nazisterna gjorde ett sådant beslut?
11. Vad händer på bilden på s. 20? Hur tror du att pojkens klasskamrater reagerar? Vad tycker du att de ska göra? Tänk dig att det är din bästa kompis som står där framme vid tavlan.

FÖRFÖLJDA GRUPPER S. 12-13, 38-39

Det var andra som blev förföljda förutom judar. Det var till exempel romer/zigenare, och andra grupper som homosexuella, Jehovas vittnen med flera.

(Bilaga 3b)

12. Hur kan man förklara att dessa grupper blev förföljda?

13. För att dela in människor i olika grupper använde man sig av icke-vetenskapliga metoder. Vilka metoder beskrivs på bilden och i texten på s. 39? Vad var syftet med dessa undersökningar?

14. Vilka är barnen på bilden på s. 12 och 39? Läs mer om deras livsvillkor i Tyskland/Europa under 1930- och 1940- talen. Varför var så många européer negativa till zigenare/romer? Ge exempel som visar att zigenare behandlades illa. Hur många zigenare fanns det i Tyskland på 1930- talet?

* Ta reda på fakta om romernas/zigenarnas situation i Europa idag. Har den förändrats?

* Enligt flera undersökningar kan många svenskar inte tänka sig att ha romer som grannar. Varför är det så, tror du?

LIVET I GETTOT S. 24-29, 64, 65

Det fanns hundratals små och stora getton runt om i Polen och östra Europa. De första bildades under 1940- talet. Levnadsförhållandena i dessa kvarter blev mycket svåra.

15. Vad var avsikten med bildandet av getton?

16. När bildades Warszawa- gettot? Titta på text och bilder och berätta om hur det var att leva i gettot. Föreställ dig att du är något av barnen på bilderna när du berättar. Varför busade en del pojkar trots att de måste ha förstått att det var farligt att göra så?

SEPARATIONER S. 41-42

En del föräldrar skickade sina barn till säkerhet utomlands. Andra familjer splittrades med tvång.

17. En mamma i Hamburg skrev till sin dotter Hannelore i Sverige. Läs utdrag ur brevet på s. 41. Varför tror du att mamman skrev detta brev?

18. På s. 42 finns en bild av en pojke som tvingas ta avsked av sin familj. Vad tror du de pratar om? Vad tänker mamman och syskonen, tror du?

MOTSTÅND S. 36, 67, 69

Både ungdomar och vuxna gjorde motstånd mot nazisternas förföljelse. Bland dem fanns en del svenskar. Det fanns olika sätt att göra motstånd.

19. "Vita Rosen" var en känd motståndsgrupp bland ungdomar i München. Vilka var deras arbetsmetoder? (Titta på s. 67).

* Sök information om bl.a. hur "Vita Rosen" var uppbyggd, hur informationen förmedlades mellan gruppens medlemmar, och vilka ungdomar som ingick i gruppen.

20. Janus Korczak (s. 36) är ihågkommen än idag. Han var pionjär i det internationella arbetet för barnens rättigheter. Kan det han gjorde tillsammans med barnen anses som motstånd?

* Ta reda på mer om Janus Korczaks arbete med barn.

21. Läs s. 69 "Sverige gör motstånd". Vilka former antog det svenska motståndet? Ta reda på mer om de svenskar som nämns i texten.

22. Vad anser du om partisanernas sätt att göra motstånd (s. 64)? Är det ett bra sätt att göra motstånd?

23. Kan Vita Rosens, Korczaks, svenskarnas och partisanernas agerande betraktas som motstånd? Är dessa exempel på bra metoder? Är alla former av motstånd moraliskt acceptabla?

BARN I LÄGER S. 52-60

Lägren var ett medel i försöken att tömma Europa på judar, homosexuella, romer, och andra grupper som inte passade in i nazismens ideologi.

24. Titta på kartan på s. 53. Notera bl.a. Treblinka och Auschwitz. Läs en överlevandes och en Sonderkommandomedlems berättelse om hur barn kunde bli behandlade i
(Bilaga 3c)

Treblinka och Auschwitz. Kan man förklara Sepps och SS- vakternas handlande? Kunde de ha handlat på något annat sätt? Kunde någon ha ingripit och hjälpt barnen? Vem?

OCH SLUTLIGEN...

1. Välj en bild eller text som du fastnat för. Beskriv. Motivera.
2. Gör en egen tidslinje. Sätt ut de datum och händelser som visar utvecklingen från hatpropaganda, identifiering och hopsamling till deportation.
* Välj en händelse från din tidslinje. Sök mer information om denna händelse.
3. * Karta: Markera på en karta över Europa de platser som förekommer i texten. Fundera över Sveriges läge i förhållande till dessa. Slå upp några platser i ett uppslagsverk och läs om dem, före och efter kriget.
4. Vad säger berättelsen om Hermann Friedrich Gräbe (s. 41) om vad mammans attityd betydde för hans inställning till andra människor? Kan rasism, främlingsfientlighet, mobbning och intolerans förhindras eller förebyggas utifrån en inställning som mammans?
5. Ska det vara strängare straff för våld mot barn än mot vuxna?
6. Diskutera hur barn idag behandlas i Sverige och några andra länder. Skriv några korta lagar på ett enkelt språk som skall skydda barn i hela världen från övergrepp. Föreslå olika straffsatser som är lämpliga för brotten.
7. Med utgångspunkt i det du har lärt dig om Förintelsen, måla eller skriv en dikt eller ett kortare teaterstycke eller ett brev om något som du tycker är viktigt att förmedla. Arbetet kan ev. sammanställas till en utställning.
8. Reflektera över varför 1,5 miljoner barn och ungdomar i Europa under 15 år miste livet under Förintelsen. Kunde någon ha förhindrat detta? Vem skulle ha förhindrat detta och hur? Hur tror du att du hade gjort om du var med på den tiden? Kan detta hända igen?
9. "... Om detta må ni berätta..." heter boken. Vad tycker du om bokens titel? Varför har boken denna titel? Vad skulle du ha kallat den?

Dessa arbetsuppgifter fick vi under kursen Förintelsen och samhällets värdegrund (1-20). Vi tycker detta är bra tips till lärare om hur man kan arbeta med boken. Anpassa frågorna efter klass och ålder. Vi tycker dessa arbetsuppgifter är bra vid ett eventuellt tema om andra världskriget och Förintelsen. Ett annat tips är att välja ut vissa delar som är lämpliga att använda sig av utifrån det arbete som pågår. Vi tycker även att denna bok är utmärkt att gå igenom innan en eventuell klassresa till något koncentrationsläger eller innan en överlevande eventuellt kommer till skolan på besök.

Boktips

Boktips till pedagoger och blivande pedagoger

Mitt sargade hjärta av Martin Doerry

Handelsresande i liv av Lena Einhorn

Röster som aldrig tystnar av Artur Szulc

Barn under förintelsen - då och nu av Suzanne Kaplan

Hur man älskar ett barn av Janusz Korczak

Barns rätt till respekt av Janusz Korczak

Mannen utan öde av Imre Kertész

Den banala ondskan av Hanna Arendt

Josef Mengele: Eldens barn av Luchette Matalon Lagnado och Sheila Cohn Dekel

Boktips till elever och pedagoger

Judiska minnen – Berättelser från Förintelsen, Nordiska museet

Förintelsen – utrotningen av Europas judar av Anne grynberg

Vad är Auschwitz? av AnetteWieviorka

Hamna i helvetet av Suzannah Gottfarb

Barn i Förintelsen, Institutet för judisk kultur

Vi har inte rätt att glömma av Kajsa Larsen

Anne Franks dagbok, Lars Hökerbergs bokförlag

Natten är mörk och lång av Anita Marcus och Sarah Forssell

Ulrike och kriget av Vibeke Olsson

En ö i havet av Annika Thor

Med barnets ögon – räddad av Schindler av Stella Muller-Madej

...Om detta må ni berätta... En bok om Förintelsen i Europa 1933-1945, Forum för levande historia. (Beställs gratis på telefon 08-4538500) Tillhörande arbetsuppgifter, (se bilaga 3a,b,c)

